

Sakson, Andrzej

Liczebność ludności rodzimej na Mazurach

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3-4, 483-491

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Sakson

LICZEBNOŚĆ LUDNOŚCI RODZIMEJ NA MAZURACH

W wyniku wielowiekowych, zróżnicowanych pod względem zasięgu i liczebności fal osadnictwa polskiego, na terenach ówczesnych Prus ukształtowała się zwarta społeczność polska. Ludność ta przez wieki oderwana była od macierzystego pnia narodowego, co w wyniku naturalnych procesów asymilacji i celowej polityki germanizacyjnej spowodowało istotne jej zróżnicowanie pod względem świadomości narodowej. Warmiacy i Mazurzy stanowili społeczności ukształtowane przez procesy charakterystyczne dla pogranicza społecznego¹. W wyniku działań II wojny światowej ludność rodzima katolickiej Warmii i ewangelickich Mazur znalazła się w obrębie odrodzonego państwa polskiego. Proces adaptacji i stabilizacji społecznej tej ludności do nowych warunków okazał się jednak bardzo złożony i odbiegający od początkowych założeń i oczekiwań².

Mazurzy zamieszkiwali południowe tereny Prus Wschodnich, gdzie byli grupą dominującą pod względem liczebności. W okresie poprzedzającym wybuch II wojny światowej liczbę ludności etnicznie polskiej w ośmiu powiatach mazurskich: ostródzkim, nidzickim, szczycieńskim, mągowskim, piskim, giżyckim, ełckim i oleckim szacowano na 350—500 tys.³. Liczba ta nie obejmuje 18 tys. Mazurów, którzy w 1920 r. znaleźli się w obrębie państwa polskiego (powiat działowski)⁴. W tymże samym roku na terenie powyższych ośmiu powiatów mieszkało ogółem 451 tys. osób i według ówczesnych szacunków w miastach mieszkało 55% Polaków i 45% Niemców, a ludność wiejska składała się z 86% Polaków i 14% Niemców. W liczbie tej było 420 500 osób wyznania ewangelickiego

1 Por. A. Sakson, *Mazurzy jako społeczność pogranicza*, Olsztyńskie Studia Socjologiczno-Etnograficzne, Olsztyn 1985, ss. 7—24.

2 Por. A. Sakson, *Przemiany wężej społecznej na Warmii i Mazurach*, Przegląd Zachodni, 1985, nr 3, ss. 63—72.

3 W. Wrześciński, *Ruch polski na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920—1939*, Olsztyn 1973, s. 22.

4 Por. W. Wrześciński, *Kwestia mazurska na Działowszczyźnie w latach 1920—1939*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1959, nr 3, s. 261.

i 30 500 wyznania katolickiego⁵. Według niemieckiego spisu z 1925 r. szacowano liczbę Mazurów na około 240 tys. osób (tab. 1)⁶.

Tabela 1. Liczebność ludności mazurskiej w 1925 r.

Powiat	Ogólna liczba ludności w 1925 r.	% Polaków wg statystyk niemieckich z 1925 r.	Przypuszczalna liczba Polaków				Liczba Polaków wg spisu w 1910 r.	
			obliczenia pesymistyczne		obliczenia optymistyczne		%	liczba
			%	liczba	%	liczba		
Ostródzki	76 606	12,10	25	14 151	45	34 473	42,24	30 496
Nidzicki	38 588	22,91	50	19 294	65	25 102	66,57	23 547
Szczygieński	71 064	30,93	65	46 192	75	53 298	70,89	49 366
Piski	55 240	21,10	60	33 144	80	44 192	68,01	34 964
Ełcki	58 429	12,2	45	26 292	70	40 900	51,0	28 345
Giżycki	45 817	4,66	25	11 454	40	18 327	35,93	14 809
Mragowski	51 779	13,8	40	20 712	50	25 889	49,58	24 840
Olecki	40 107	8,71	25	10 027	60	24 064	29,62	11 504
Węgorzewski	38 526	—	25	9 623	40	15 410	—	—
Gołdapski	21 617	—	15	3 243	20	4 323	—	—
Kętrzyński	52 277	—	5	2 614	10	5 228	—	—
Powiat	550 050	×	35,77	196 757	52,95	291 206	×	217 871

Źródło: W. Pohorecki, *Mazury w Prusach Wschodnich, Sprawy Narodowościowe, 1932, nr 2—3, ss. 174 i 175.*

Procent ludności polskiej zamieszkałej w miastach i wsiach poszczególnych powiatów według wariantu „pesymistycznego” przedstawia tabela 2.

Zdecydowaną większość ludności mazurskiej stanowili drobni rolnicy oraz robotnicy rolni i leśni lub też robotnicy miejscy. Niewielka była liczba drobnomieszczan (Biała, Orzysz). Mazurzy zajmowali najniższe stanowiska w administracji oraz na kolejach. Ludność mazurska pozbawiona była właściwie inteligencji, gdyż wybijające się jednostki szybko asymilowały się w środowisku niemieckim. Żywioł polski na Mazurach utrzymywał się głównie inercją ludu, wrodzonym konserwatyzmem chłopstwa, dużą rozrodznością Mazurów oraz niekonsekwencjami polityki niemieckiej (trudno było eksterminować i asymilować jednocześnie).

⁵ Por. F. M. Leyk, *Ocena dotycząca położenia i nastroju ludności miejscowego pochodzenia na terenie mazurskim i propozycje względnie wnioski mające na celu usunięcie złego oraz pogłębienie ich świadomości narodowościowej, Szczytno 1954. Maszynopis w zbiorach autora.*

⁶ Por. W. Pohorecki, *Mazury w Prusach Wschodnich, Sprawy Narodowościowe, 1932, nr 2—3, ss. 174—175.*

Tabela 2. Rozmieszczenie ludności mazurskiej w miastach i wsiach w 1925 r.

Powiat	% ludności polskiej	
	w miastach	na wsi
Ostródzki	4	40
Nidzicki	10	65
Szczycieński	10	70
Piski	15	80
Elcki	8	70
Giżycki	3	30
Mrażowski	4	45
Olecki	4	35

Zródło: jak w tab. 1.

W wyniku II wojny światowej sytuacja demograficzna ludności mazurskiej uległa istotnym zmianom. Według szacunków, w rezultacie działań wojennych zginęło około 30 tys. osób, a wskutek ewakuacji i ucieczki przed zbliżającym się frontem około 350 tys. znalazło się na terenie Niemiec⁷.

Ustalenie liczebności ludności mazurskiej, która pozostała na swej rodzinnej ziemi po zakończeniu ostatniej wojny, opiera się na różnych danych statystycznych. Poszczególne autorzy zajmujący się tym problemem, podawali zróżnicowane, często sprzeczne dane, które z reguły nie miały potwierdzenia w oficjalnych spisach ludności⁸.

W okresie powojennym liczba Mazurów i Warmiaków w wyniku powrotów z różnych stron oraz przyrostu naturalnego systematycznie rosła, by w późniejszych latach w wyniku emigracji do obu państw niemieckich systematycznie maleć.

Według szacunków z 31 lipca 1945 r. ludność rodzima okręgu mazurskiego liczyła 30 828 osób (z tego 4933 w miastach i 25 895 na wsi)⁹. Dane te, podobnie jak i późniejsze administracyjne zestawienia statystyczne, dotyczą jedynie ówczesnego Okręgu Mazurskiego, a później województwa olsztyńskiego i nie uwzględniają trzech północnych powiatów: elckiego, gołdapskiego i oleckiego (tzw. EGO), które przyłączone

⁷ Por. F. M. Leyk, op. cit.

⁸ Tak np. „Strażnica Ewangelicka” w 1946 r. (nr 6) szacowała liczbę ludności mazurskiej na 100 tys., a Wojciech Kętrzyński w opracowaniu *Materiał informacyjny z powiatów o największym nasileniu ludności autochtonicznej*, Olsztyn 1954 na 70 tys. (maszynopis w zbiorach autora).

⁹ Por. S. Żyromski, *Procesy migracji w województwie olsztyńskim w latach 1945—1949*, Olsztyn 1971, s. 138.

zostały do województwa białostockiego (obecnie województwo suwalskie). W zestawieniach tych pomijany jest także powiat działdowski, który przez wiele lat znajdował się poza granicami województwa olsztyńskiego. Liczbę ludności rodzimej w poszczególnych powiatach województwa olsztyńskiego w latach 1946—1957 obrazuje tabela 3.

Tabela 3. Ludność rodzima Warmii i Mazur
w poszczególnych powiatach województwa olsztyńskiego w latach 1946—1957

Powiat	I IX 1946		I VIII 1947		I IX 1948		III 1949		1950	1956/1957	
	O	Z	NZ	Z	NZ	Z	NZ	O	O	%	
Bartoszycki	173	492	242	606	—	600	—	955	609	2,7	
Braniewski	224	311	180	295	8	364	—	850	750	2	
Giżycki	5 345	5 126	1 910	9 962	624	6 002	250	5 940	5 395	15	
Górowski	—	463	109	307	12	311	33	641	290	1,9	
Kętrzyński	1 898	2 438	1 200	2 087	180	2 307	—	3 017	2 860	6,4	
Lidzbarski	1 350	2 364	70	2 073	14	2 103	2	1 651	1 463	3,5	
Morański	1 884	2 000	788	2 465	245	2 500	153	1 993	1 957	4,4	
Mragowski	6 879	11 753	16 830	14 338	6 858	21 747	166	19 739	22 603	59	
Nidzicki	308 *	2 260	634	2 310	595	2 709	—	3 262	2 643	11,1	
Olsztyn miasto	3 043	—	3 268	13	3 274	19	4 417	3 619	6,6		
Olsztyński	22 451	27 012	302	27 993	14	26 727	—	24 004	30 167	73,6	
Ostródzki	7 190	7 819	1 261	8 349	373	8 755	243	8 412	8 823	15,9	
Pasłęcki	86	425	425	351	16	365	—	704	435	1,2	
Piński	4 242	2 200	2 182	2 774	963	4 685	—	4 193	3 482	10,7	
Biskupiecki	7 302	1 148	7 940	18	9 168	2	6 548	7 570	21,2		
Suski	—	1 482	258	2 032	—	1 809	—	2 173	1 450	2,7	
Szczytleński	7 213	7 254	7 049	7 965	4 717	12 644	—	12 587	12 000	25,5	
Węgorzewski	765	842	442	999	392	1 057	336	1 428	1 414	4,9	
Ilawecki	270	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ilawski	1 252	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Suma	67 761	84 407	35 029	91 516	15 042	106 717	1 304	103 122	105 530	×	
Razem	67 761	119 436	—	106 558	—	108 021	103 122	105 530	×		

O — ogółem; Z — zweryfikowani; NZ — nie zweryfikowani; % — odsetek mieszkańców powiatu.

* Liczba zaniżona, jako że według szacunków z 25 lipca 1945 r. liczba ludności rodzimej w tym powiecie wynosiła 5903.

Źródło: Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie. Urząd Wojewódzki 1945—1950, sygn. 87, 261, 1352. Spisy z lat 1946—1950; Archiwum KW PZPR w Olsztynie. Sekretariat, sygn. 70/V/56.

Proporcje między ludnością mazurską a warmińską w województwie olsztyńskim (Warmiacy zamieszkiwali głównie dawne powiaty: olsztyński, biskupiecki, reszelski, lidzbarski i miasto Olsztyn) przedstawia tabela 4.

Dla uzyskania pełnego obrazu wielkości ludności mazurskiej w tych latach należy dodać stosunkowo niewielką liczbę Mazurów mieszkających poza terenami ówczesnego województwa olsztyńskiego. Liczba ludności

Tabela 4. Ludność mazurska i warmińska w województwie olsztyńskim w latach 1946—1957

Data spisu	Ludność mazurska w tys.	Ludność warmińska w tys.
1 IX 1946	37	30
1 IV 1947	72	40
1 VIII 1947	78	41
V 1948	68	40
1 IX 1948	65	41
II 1949	68	40
1950	66	37
1957	62	43

Zródło: jak w tab. 3; obliczenia własne.

mazurskiej w powiatach tzw. EGO wynosiła w drugiej połowie lat czterdziestych około 3 tys.¹⁰, z tego w powiecie ełckim w r. 1949 na ogólną liczbę 1879 Mazurów było 1265 zweryfikowanych i 614 nie zweryfikowanych¹¹. Powiat olecki według danych urzędowych liczył w 1951 r. ogółem 799 Mazurów¹², a gołdapski w 1948 r. zamieszkiwało 260 zweryfikowanych Mazurów¹³. Dokładniejszych danych na temat liczby ludności rodzimej w tych trzech powiatach dostarcza spis przeprowadzony w 1950 r. Według rezultatów spisu, w województwie białostockim mieszkało 5505 Mazurów, z tego w powiecie ełckim — 3005, gołdapskim — 507, a w oleckim — 992¹⁴. W powiecie działdowskim liczbę ludności rodzimej na początku lat pięćdziesiątych szacowano na 400—800 osób¹⁵. Tak więc do podanej powyżej liczby ludności mazurskiej zamieszkałej w województwie olsztyńskim należy dodać sumę około 4—5 tys. z tych czterech powiatów. Ogólna liczba ludności mazurskiej na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych wynosiła 81,5 tys. (1947) i 71,5 tys. (1950). Wielkości te nie obejmują pewnej liczby Mazurów, którzy zamieszkali w innych rejonach Polski, a głównie w dawnym województwie gdańskim. Była to jednak znikoma liczba, trudna do ustalenia.

10 Dwaściecia lat powiatów Ełk, Gołdap i Olecko (1945—1965). Fakty i liczby, TRZZ, Białystok 1965, s. 3.

11 Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej APB). Oddział (dalej O.) w Ełku, Starostwo Powiatowe (dalej SP) w Ełku, Referat Społeczno-Polityczny 1945—1950 (dalej RSP), sygn. 23.

12 APB, O. Ełk, SP Olecko, RSP, sygn. 153—154.

13 APB, O. Ełk, SP, Gołdap, RSP, sygn. 71—72.

14 Por. L. Kosiński, Dokumentacja geograficzna Ziemi Zachodnich. Pochodzenie terytorialne ludności Ziemi Zachodnich w 1950 roku, Warszawa 1960, aneks, tab. 1.

15 Archiwum Państwowe w Olsztynie, O. Szczytno, SP Działdowo 1945—1950, sygn. 8—10

Poczynając od 1948 r. liczba ludności rodzimej zaczęła zmniejszać się, głównie na skutek wyjazdów za Odrę. W ciągu dziesięciolecia 1947—1957 liczba ludności mazurskiej zmniejszyła się o około 16 tys., tj. o 20,5% stanu z 1947 r. W latach 1952—1955 z województwa olsztyńskiego wyjechało 1170 osób do NRD i 1200 osób do RFN¹⁶. W latach 1956—1959 odnotowano wielką falę wyjazdów ludności rodzimej. W okresie tym z województw olsztyńskiego i białostockiego (tzw. EGO) wyjechało ponad 38 tys. osób (w tym 4220 do NRD i 34 187 do RFN)¹⁷. W przeważającej liczbie była to ludność mazurska. Tak np. w 1953 r. do NRD wyjechały ogółem 982 osoby, w tym z powiatów mrągowskiego — 247 osób, ze szczyckiego — 108, a z olsztyńskiego — największego skupiska ludności warmińskiej — tylko 52 osoby. W pierwszym półroczu 1954 r. wpłynęło 2171 podań o wyjazd do obu państw niemieckich, w tym z powiatów mrągowskiego — 670, szczyckiego — 685, olsztyńskiego — 30¹⁸. Dynamikę wyjazdów z lat 1956—1959 obrazuje tabela 5.

Tabela 5. Wyjazdy ludności rodzimej z województw olsztyńskiego i białostockiego do NRD i RFN w latach 1956—1959

Rok	NRD		RFN	
	województwo		województwo	
	olsztyńskie	białostockie	olsztyńskie	białostockie
1956	1121	71	1 897	128
1957	1581	200	13 204	1445
1958	1245	2	11 447	288
1959	—	—	5 775	3
Razem	3947	273	32 323	1864

Zródło: M. Latuch, *Repatriacja ludności polskiej w latach 1955—1960 na tle zewnętrznych ruchów wędrówkowych*, Warszawa 1961, s. 83; zestawienie własne.

Mimo iż właściwa akcja łączenia rodzin, w ramach której wyjeżdżała ludność rodzima, została zakończona w 1958 r., w następnych latach liczba wyjeżdżających kształtowała się na poziomie 500 do 3 tys. osób w skali rocznej. Ogółem w latach 1960—1970 do RFN wyjechało ponad 12 tys., a do NRD 5 tys. osób z województw olsztyńskiego i białostockiego¹⁹. Ponowny wzrost liczby wyjazdów nastąpił w 1971 r. oraz w

¹⁶ Archiwum KW PZPR w Olsztynie, Sekretariat, materiały dotyczące ludności miejscowego pochodzenia 1954—1958, sygn. 70/V/56.

¹⁷ Por. M. Latuch, *Repatriacja ludności polskiej w latach 1955—1960 na tle zewnętrznych ruchów wędrówkowych*, Warszawa 1961, s. 83.

¹⁸ Por. przyp. 16.

¹⁹ Por. A. Ochocki, *Emigracja ludności z Polski do Republiki Federalnej Niemiec w latach 1952—1972*, Warszawa 1974, aneks, tab. 7 i 8.

drugiej połowie lat siedemdziesiątych, po podpisaniu przez rząd PRL i RFN umowy o tzw. akcji łączenia rodzin (9 X 1975). W ramach tej akcji, w latach 1976—1984, z Warmii, Mazur i Powiśla wyjechało do RFN 36,7 tys. obywateli (w latach 1968—1975 wyjechało 20,2 tys. osób). Ogółem w latach 1952—1984 z Warmii i Mazur wyjechało do RFN ponad 105 tys. osób²⁰. W latach siedemdziesiątych, w przeciwieństwie do pięćdziesiątych, wśród wyjeżdżających zdecydowanie przeważała ludność z Warmii.

Ponieważ dane statystyczne z okresu po 1957 r. nie są pełne, niezmienne przydatne dla określenia liczby ludności mazurskiej okazały się statystyki wyznaniowe poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych o charakterze protestanckim (w których Mazurzy stanowią 80—100% wiernych), a szczególnie Kościoła ewangelicko-augsburskiego²¹. Kościoły te w swych sprawozdaniach, w przeciwieństwie do danych administracyjnych obejmują wiernych zamieszkujących cały obszar historycznych Mazur. Wyznania protestanckie mają na Mazurach wielowiekową tradycję. Według ustaleń Fryderyka M. Leyka, w końcu lat czterdziestych, na ogólną liczbę 80 tys. Mazurów było około 75 tys. ewangelików i 5 tys. katolików²². Dane kościelne nie uwzględniają jednak całej badanej populacji, gdyż nie zawierają liczby Mazurów wyznania katolickiego oraz ewangelików nie zarejestrowanych w żadnych strukturach kościelnych, a także niewierzących. Na podstawie statystyk wyznaniowych, z uwagi na brak innych danych liczbowych, prześledzić można jednak tendencje migracyjne oraz okresy stabilizacji badanej populacji (tab. 6). Biorąc za podstawę powyższe statystyki i zestawiając je z własnymi badaniami terenowymi o charakterze demograficznym w trzech wybranych gminach na terenie Mazur, można szacunkowo określić współczesną wielkość całej populacji mazurskiej ludności rodzimej.

W latach 1983—1984 badano liczebność mazurskiej ludności rodzimej w trzech gminach: Dąbrówno (d. powiat ostródzki), Pasym (d. powiat szczywieński) oraz Sorkwity (d. powiat mrągowski). Rejony te były kiedyś największymi skupiskami tej ludności (w 1957 r. ludność mazurska liczyła w powiatach: ostródzkim — 8823 osoby czyli 15,9% ogółu mieszkańców, szczywieńskim — 12 tys., tzn. 25,5% i mrągowskim — 22 603 tys. osób, tj. 59%)²³. Liczby uzyskane w wyniku dokładnej analizy wszystkich

²⁰ Obliczenia własne na podstawie *Statistisches Jahrbuch für Bundesrepublik Deutschland* z lat 1972—1985, Wiesbaden.

²¹ A. Sakson, *Wpływ stosunków wyznaniowych na kształtowanie się procesów społecznych na Mazurach po 1945 roku*, Olsztyńskie Studia Socjologiczno-Etnograficzne, Olsztyn 1985, ss. 56—73.

²² Por. F. M. Leyk, op. cit.

²³ Por. przyp. 16.

Tabela 6. Protestantcka ludność Mazur w latach 1950—1983
w świetle statystyk kościelnych

Związek wyznaniowy	1950	1955	1958	1961	1963	1964	1967	1968	1969	1970
Kościół ewangelicko- -augsburski	68 500	46 144	24 822	21 174	17 482	16 368	12 674	10 899	8 900	7 043
Kościół metodystyczny	4 191	7 133	4 059	2 935	2 796	2 700	2 676	1 900	2 106	2 067
Polski Kościół Chrześcijań Baptystów	601	654	529	624	620	272	471	500	439	520
Zjednoczony Kościół Ewangeliczny	—	355 *	478	413	413	415	325	342	342	342
Stowarzyszenie Nowoapostolskie	321	388	253	302	281	269	261	255	256	267
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego	118	270	267	218	218	234	220	223	220	219
Razem	73 730	55 199	30 008	25 660	21 810	20 258	16 591	14 119	12 263	10 467

Związek wyznaniowy	1971	1972	1974	1976	1979	1980	1981	1982	1983
Kościół ewangelicko- -augsburski	6 881	6 696	6 693	4 790	3 543	3 337	3 546	4 179	4 300
Kościół metodystyczny	1 834	1 762	1 745	1 748	1 422	1 408	1 546	1 414	1 386
Polski Kościół Chrześcijań Baptystów	500	494	443	327	270	280	297	300	302
Zjednoczony Kościół Ewangeliczny	342	243	243	236	244	244	204	417	541
Stowarzyszenie Nowoapostolskie	233	233	245	246	211	230	208	215	251
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego	218	205	207	117	115	90	86	90	81
Razem	10 008	9 633	9 576	7 458	5 814	5 500	5 977	6 760	6 871

* Zjednoczenie Kościołów Chrystusowych

Źródło: Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie 1945—1984, Sprawy Ogólne, sygn. 1, 6, 13, 17, 18, 54, 64.

kart osobowych mieszkańców poszczególnych gmin wraz z zestawieniem statystyk wyznaniowych ukazuje tabela 7.

Z powyższego zestawienia wynika, iż liczba zarejestrowanych wierzni poszczególnych Kościołów protestanckich jest dwu- czterokrotnie mniejsza od ogólnej liczby ludności rodzimej mieszkającej w poszczególnych gminach. Na podstawie kilkuletnich socjologicznych badań terenowych (1981—1985), zróżnicowanych kwerend archiwalnych, analizy dokumentów urzędowych, w tym szczególnie statystyk kościelnych oraz konsultacji z działaczami Mazurskiego Zrzeszenia Kulturalnego i duchow-

Tabela 7. Ludność rodzima w wybranych gminach według stanu z grudnia 1983 r.

Gmina	Ogólna liczba mieszkańców	Ludność rodzima		Przybliżona liczba wiernych zarejestrowanych w Kościołach protestanckich
		liczba	%	
Dąbrówno	5200	301	5,8	około 150
Pasym	4881	401	7,2	około 100
Sorkwity	4650	484	10,4	około 150

Zródło: Karty osobowe mieszkańców urzędów gmin w Dąbrównie, Pasymiu i Sorkwitych; obliczenia własne.

nymi protestanckimi²⁴, obecną liczbę mazurskiej ludności rodzimej oszacowano na 10—15 tys. W liczbie tej mieści się około 7 tys. zarejestrowanych wiernych sześciu głównych wyznań protestanckich. W maksymalnej liczbie mieszczą się osoby innych wyznań oraz niewierzący, jak również stosunkowo szerokie grono osób pochodzących z małżeństw mieszanych, w których mąż lub żona wywodzą się z ludności rodzimej. Z prowadzonych badań wynika, iż około 38% badanej populacji ludności mazurskiej stanowią osoby urodzone przed 1945 r. Około 10% urodziło się w latach 1945—1953, w latach 1954—1968 — 18%, a urodzeni po 1968 r. stanowią 34%.

Większe skupiska, znacznie rozproszonej terytorialnie mazurskiej ludności rodzimej znajdują się obecnie w rejonach: Ostródy, Dąbrówna, Nidzicy, Sorkwit, Piecek, Rynu, Giżycka, Szczytna, Mikołajek, Piza oraz w mieście Olsztynie. Populacja mazurskiej ludności rodzimej, w wyniku systematycznej emigracji stanowi obecnie, w zależności od przyjętego wariantu, 12—18% wielkości z końca 1947 r.

²⁴ Dużą pomocą w uzyskaniu informacji służyli mi: prof. dr hab. Bohdan Wilamowski, ks. konsenior Jerzy Otello oraz ks. senior Paweł Kubiczek z Diecezji Mazurskiej Kościoła ewangelicko-augsburskiego.